

2012 – en oversigt

Af Lone Søderstrøm Nielsen

Europa oplever en trend omkring et kønsneutralt værdigrundlag, som er langt mere udviklet i andre lande end i Danmark. Ønsket om at udligne forskellen mellem mand og kvinde, han og hun, griber ind i mange forskellige sammenhænge, bl.a. i det pædagogiske. Kønsneutraliteten har sine tilhængere såvel som sine modstandere blandt faggrupper som pædagoger, filosoffer og psykologer. I Danmark har vi oplevet tendensen i form af et ønske om ændring af ægteskabsloven, således at homoseksuelle og lesbiske juridisk sidestilles med heteroseksuelle ved lige adgang til vielser, og i januar blev der fremsat udkast til denne ændring af ægteskabsloven samtidigt med et lovforslag, der ville give folkekirkepræster mulighed for at afslå at foretage vielse af personer af samme køn.¹

Høringsfristen for lovforslaget udløb 22. februar med 70 indkomne svar. Minister for ligestilling og kirke Manu Sareen (R) ønskede dog først høringsvarene offentliggjort, efter at lovforslaget var blevet fremsat, hvilket det blev 14. marts i forventning om, at det ville blive vedtaget og træde i kraft 15. juni.

Fire biskopper bakkede op omkring det fremsatte lovforslag: Peter Skov-Jakobsen, København, Kjeld Holm, Aarhus, Peter Fischer-Møller, Roskilde, og Kresten Drejergaard, Fyn. Sidstnævnte som ellers hele tiden havde været positiv for vielse af homoseksuelle,² rettede i høringsvaret en kritik mod, at Folkekirken i lovforslagets bemærkninger blev betragtet som en forvaltningsmyndighed og ikke som et trossamfund; en kritik han delte med flere af sine kolleger, herunder Lise-Lotte Rebel, der i sit hørings svar mente, at "landets politiske ledelse optræder som indehaver af ejerskabet til folkekirken", hvorved den teologiske frihed blev sat over styr.

1. L106 Forslag til lov om ændring af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, lov om ægteskabets retsvirkninger og retsplejeloven og om ophævelse af lov om registreret partnerskab. – fremsat i Social- og Integrationsministeriet 18.1.2012.

L105 Forslag til lov om ændring af lov om medlemskab af folkekirken, kirkelig betjening og sognebåndsløsning (Præsters ret til at undlade at vie to personer af samme køn) – fremsat i Ministeriet for Ligestilling og Kirke 18.1.2012.

2. Jfr. *Kirkehistoriske Samlinger* 2012, side 249ff.

De seks øvrige biskopper påpegede, at lovforslaget havde mange ubesvarede spørgsmål ikke kun i teologisk og kirkeligt henseende, men også rent juridisk og sprogligt. Dog var otte biskopper indstillet på at udarbejde et ritual, mens Lise-Lotte Rebel, Helsingør, og Steen Skovsgaard, Lolland-Falster, var imod såvel lovforslaget som medvirkning til udarbejdelse af et ritual.

Få dage efter lovforslagets fremsættelse i Folketinget skrev Henning Toft Bro, Aalborg, Elisabeth Dons Christensen, Ribe, og Karsten Nissen, Viborg, 17. marts et indlæg i Kristeligt Dagblad: "Skønt sagen ikke har været tilstrækkeligt behandlet eller belyst i folkekirken; skønt flere af biskopperne i deres høringssvar har anbefalet, at lovforslaget udsættes, fordi der stadig er mange og store ubesvarede spørgsmål, og skønt det er tydeligt for enhver, at dette vil medføre en splittelse i folkekirken, kører statsmagten uanfægtet videre ... Hvis loven vedtages af et flertal i Folketinget, må kirken overveje, om den på disse betingelser fortsat ønsker at have vielsesret."

Dansk Folkeparti var enigt om at stemme nej til loven, mens Venstre og Konservative fritstillede deres medlemmer. Efter en lang debat ved tredje behandling 7. juni stemte Folketinget med et flertal på 85 for ændringen i ægteskabsloven, der trådte i kraft 15. juni 2012.

Mandag den 11. juni fremlagde biskopperne udkastet til et vielsesritual for homoseksuelle og lesbiske.

Reaktionen fra Evangelisk Luthersk Netværk kom hurtigt: "Vi opfordrer vores medlemmer til at respektere og efterleve det lederskab, de står under i kirken, men samtidigt mener vi, at de otte biskopper har svigtet fatalt og brudt kirkens enhed ved at lave et ritual, der splitter biskopper og præsteskab. Derfor har vi brug for et troværdigt lederskab i folkekirken, der kan supplere det eksisterende," lød det fra netværkets formand Henrik Højlund. (Kr.D. 14.6.) Der var naturligt nok kritik fra biskoppernes side over for Evangelisk Luthersk Netværks initiativ med en alternativ vejleder og tilsyn, men også på højrefløjen var der røster, som gik imod dette tiltag fra egne rækker.

Alligevel blev rektor for Dansk Bibel-Institut Børge Haahr Andersen indsat lørdag 16. juni som pastoral vejleder ved en forbønsgudstjeneste i Løsning Kirke, hvor Henrik Højlund er sognepræst. Der havde været ønske om, at denne begivenhed blev holdt i Skt. Hans Kirke i Odense, men Fyns biskop Kresten Drejergaard sagde nej. Haderslev Stifts biskop Niels Henrik Arendt var bortrejst på dagen for gudstjenesten, men sendte domprovst Kim Eriksen. "Dermed har jeg også tilkendegivet, at jeg ikke bare formelt, men også reelt udøver åndeligt tilsyn med alle stiftets menigheder og præster – ligesom en såkaldt

vejlederfunktion, udøvet af pastor Børge Haahr Andersen, naturligvis udøves under det gejstlige tilsyn af Københavns biskop” lød det i en mail, som Niels Henrik Arendt sendte til Kristeligt Dagblad dagen før gudstjenesten. Domprovsten kunne efter gudstjenesten melde tilbage, at den bedst kunne sammenlignes med en gudstjeneste, som når en missionær skal udsendes, og således havde der intet været, der kunne stride imod det biskoppelige tilsyn.

Folket og kirken

I det kirkelige landskab er der ikke altid enighed om, hvordan messesfald skal vurderes eller løses. Generelt er der en holdning til at opleve et fald i kirkegangen som en missionsforpligtigelse og udfordring til udvikling af nye muligheder, både hvad angår gudstjenesten og de kirkelige aktiviteter i sognet. Som eksempel i debatten kan man se generalsekretær i Kirkefondet Morten Skrubbeltangs forslag om nye sognegrænser i forståelse for, at sogne har forskellig struktur og størrelse samt forskellige behov. “Det handler om at man lokalt sætter sig ned og taler om, hvordan man gerne vil være kirke på sit sted, og hvordan man kan være relevant kirke også for den store del af menigheden, man sjældent eller aldrig ser. Det handler også om, at man finder det værdifulde i at blive inspireret fra andre kirker i sit lokale område, og måske får øjnene op for de mange muligheder, der er for at samarbejde omkring sit arbejde.”³

Præsteforeningens formand Per Bucholdt Andreasen pegede i stedet på, at søndagsgudstjenesten ikke passer ind i det moderne samfund: “Vi skal ikke afskaffe højmesse, men måske være mere selektive med, hvor den placeres, og hvordan den skal foregå, så vi udnytter ressourcerne bedst muligt.” (Kr.D. 2.3.)

Det er især aldersgruppen mellem 25 og 44 år, der er fokus på, fordi mange her melder sig ud af Folkekirken. Hvordan kommunikeres evangeliet ud til denne målgruppe, var et spørgsmål, som tænketanken Frit Forum for Folkekirkens Fremtid tog op på et stormøde 23. januar i Diakonissestiftelsen. Medlem af tænketankens kommunikationsarbejdsgruppe, sognepræst Detlef von Holst, Helsingør, pegede på følgende fokusområder:⁴ Der skal tages udgangspunkt i befolkningen og spørge efter dens behov: “Hvad søger mennesker i dag? Hvad hjælper dem? Vi skal arbejde med en dialogisk prædikenkultur, som tager afsæt i menneskers virkelighed i ligeså høj grad som i den bibelske

3. www.kirkefondet.dk

4. www.folkekirkensfremtid.wordpress.com samt kronik i *Kristeligt Dagblad* 23.1.

tekst.” Udover at være et svar på menneskets eksistentielle spørgsmål skal kirken også give menigheden mulighed for selv at blive aktiv i gudstjenesten samt at finde sin stemme i samfundet, således at man bevæger sig væk fra, at ingen kan tale på Folkekirkens vegne til “kirke som stemme i folket”.

Det er muligt, at antallet af kirkegængere til søndagsgudstjenesten generelt er faldet, men til gengæld er flere i kontakt med kirken i dagligdagen end for 20-30 år siden. De statistiske data fortalte, at 1. januar 2012 var 79,8 % af befolkningen medlemmer af Folkekirken fordelt på 2.354 kirker i 2.123 sogne. Medlemstallet er for nedadgående, men vurderes alligevel for mere stabilt end den aktuelle debat ofte giver udtryk for.

Københavns Stift har haft problemet med nedgang i medlemstallet i hovedstadsområdet tæt inde på livet gennem flere år. Det medførte en sognestrukturændring i 2008, og i 2012 kom beslutningen om lukning af flere af kirkerne på et møde i stiftet 19. april. Indstillingen bliver dog først sendt til Kirkeministeriet i 2013 efter de respektive menighedsråd har været hørt. “Vi har erkendt, at hvis vi skal møde vores by, hvor den er, så kræver det en helt anden satsning fra vores side. Det kræver at vi er kirke på en anden måde. Vi kan ikke længere være bundet til fortidens struktur. Vi skal være frie til at gå ind i fremtiden” skrev biskop Peter Skov-Jakobsen på hjemmesiden i forbindelse med, at Stiftsrådet pegede på lukning af 17 kirker.⁵

Sognepræst og tidligere kirkeminister Tove Fergo havde i et åbent brev til Københavns biskop efterlyst udendørs vielser som en mulighed. Emnet blev taget op til drøftelse i efteråret biskopper og kirkeminister imellem. Biskopperne var positive over for ideen fortrinsvis for at imødekomme et voksende ønske om dette, men understregede kirkerummets betydning med døbefont og nadverbord, det er her evangeliet forkyndes og menigheden samles til gudstjeneste og kirkelige handlinger. På bispemødet 24. oktober i Haderslev var et af punkterne vielse uden for kirkerummet, hvor man var enige om, at det skal blive lettere at blive viet uden for kirkerummet. Der blev nedsat et udvalg, som skulle se på retningslinjer til en forsøgsordning, hvor det i april 2013 vil blive taget op igen.

5. Følgende kirker blev nævnt på mødet 19. april: Sankt Andreas Kirke, Fredens Kirke, Vesterbro Bykirke, Gethsemane Kirke, Bavnehøj Kirke, Absalon Kirke, Samuel kirke, Solbjerg Kirke, Sct. Lukas Kirke, Sankt Pauls Kirke, Lutherkirken, Davids Kirke, Ansgar Kirke, Tagensbo Kirke, Utterslev Kirke, Ålholm Kirke samt én kirke fra Blågård Sogn.

Forud for valget til menighedsrådene 13. november prøvede Landsforeningen af Menighedsråd at råde bod på en generel mangel på interesse for disse valg med en kampagne, som blev sat i gang om foråret i fællesskab med Ministeriet for Ligestilling og Kirke. Der blev lanceret 27 møder rundt i landet, hvor alle kunne møde op for at debattere Folkekirken og dens fremtid. Der var en bred kirkelig opbakning i arrangementet af disse møder, hvor Landsforeningen af Menighedsråd samarbejdede med Indre Mission, Grundtvigsk Forum, Kirkefondet, Kirkeligt Centrum, FDF, KFUM-spejderne, KFUM og KFUK i Danmark. "Det er historisk, at så forskellige kirkelige organisationer som Grundtvigsk Forum og Indre Mission i fællesskab planlægger noget som helst. Men det gør vi nu, fordi vi synes, at kirkens udvikling – og ikke mindst det demokratiske element i kirken – er så væsentligt" lød det bl.a. i en pressemeddelelse om projektet fra sekretariatsleder Hans Grishauge fra Grundtvigsk Forum.

Et andet tiltag i kampagnen var hjemmesiden www.fremtidenskirke.dk, hvor alle kunne give deres holdning tilkende (ja/nej) gennem et spørgeskema med ti provokerende spørgsmål for at få folk engageret i en debat om folkekirken. Godt 7000 svarede:

1. Skal kirken kun holde åbnet om søndagen? 87,5 % *svarede nej.*
2. Er det i orden at lukke de tomme kirker? 73,2 % *svarede ja.*
3. Betaler vi for lidt i kirkeskat? 86,2 % *svarede nej.*
4. Skal kirkeministeren blande sig i kirkens arbejde? 61,5 % *svarede nej.*
5. Skal kirken ledes af glade amatører? 65,5 % *svarede nej.*
6. Skal folkekirken kun ha' præster, der tror på Gud? 75,1 % *svarede ja.*
7. Er folkekirken stadig for folket? 75,5 % *svarede ja.*
8. Er kirken mere død end levende? 53,3 % *svarede nej.*
9. Skal vores børn overhovedet vide noget om kristendom? 94 % *svarede ja.*
10. Skal homoseksuelle ha' lov til at blive viet i kirken? 52,5 % *svarede ja.*

Derudover blev der mulighed for at afvikle menighedsrådsvalget på tre forskellige måder i en forsøgsordning: 1. der kunne indkaldes til en valgforsamling i september, hvor man efter en offentlig debat skriftligt kunne afgive sin stemme. Med mindre der ikke efterfølgende kom flere valglisten, ville denne afstemning være gældende. 162 sogne benyt-

tede sig af denne nye mulighed med en valgforsamling 11. september i stedet for det ordinære valg. 2. man kunne gennemføre valget som man plejer, men med mulighed for at afkorte funktionsperioden til to år i stedet for fire. 3. den sidste mulighed var en kombination af de to første.

Staten og kirken

I regeringsgrundlaget fra oktober 2011 havde regeringen et ønske om “inden for folkekirkens grundlovssikrede særstilling at indrette en mere tidssvarende og klar styringsstruktur for den danske folkekirke” med henvisning til Grundlovens § 66. Forud for etableringen af det udvalg, der skulle løfte denne opgave, var regeringen vært ved en konference 16. april, hvor omkring 150 deltog. Ni personer var blevet bedt om at komme med et oplæg til en strukturreform ud fra deres position i kirken. Således var menighedsråd og de gejstlige repræsenteret med Landsforeningen af Menighedsråds formand Inge Lise Pedersen, biskop Karsten Nissen og Den danske Præsteforenings formand Per Bucholdt Andreasen, de kirkelige retninger med Grundtvigsk Forum ved Helge Baden Nielsen, Indre Mission ved Hans-Ole Bækgaard og Kirkeligt Centrum ved Henning Nørhøj, mens de tre øvrige skulle bidrage med et provokerende bud på en fremtidig styrelsesordning: Selskab for Kirkerets formand Peter Christensen, sognepræst Mikkel Wold og fremtidsforskeren Marianne Levinsen. Generelt kunne det siges om indslagene på konferencen, at der ønskes forandring inden for den nuværende ordning, mens Marianne Levinsen kom med det mest radikale bud, nemlig “at frigøre staten fra folkekirken og omvendt, så kunne folkekirken fungere og arbejde som et selvstændigt trossamfund baseret på de frivillige medlemmer.” Denne chokkur ville på længere sigt gavne kirken, mente hun, med medlemmer der positivt vælger den og selv styrer økonomien.

Præsteforeningen⁶ ville være positiv for “en mere sammenhængende styringsstruktur for folkekirken, der fremmer kirkens mål og daglige virke i højere grad end den nuværende.”⁷ Det blev understøttet, at udgangspunktet burde være i kirkens opgave, nemlig evangeliets forkyndelse, og Per Bucholdt Andreasen advarede mod at sidestille Folkekirken med driften af en koncern. Der skulle særligt sættes ind i

6. Formanden for Præsteforeningen sognepræst Per Bucholdt Andreasens oplæg: Præsteforeningens ønsker til en styringsreform af folkekirken, *Præsteforeningens Blad*, 18, 5. maj 2012, s. 391-396.

7. Sst., s. 391.

kommunikationen mellem kirkens egne organer (menighedsråd, provstier og stiftsråd) og det politiske niveau og her finde ud af kompetencefordelingen. Forslaget fra Præsteforeningen var etablering af et kirkeråd, der bandt de to dele sammen.

Biskop Niels Henrik Arendt, Haderslev, havde gjort sig nogle tanker forud for konferencen⁸: “Jeg tror, at en gennemarbejdet styrelseslov i det hele kan styrke folkekirken. Med den nuværende ordning får vi større og større problemer på en række områder og efterlades med en forsagthed og et mismod, som slet ikke svarer til kirkens anliggende. Vi skal have frigjort ressourcer til mission. Det tror jeg sandt at sige ikke, vi kan få i nævneværdigt omfang, så længe folketing og kirkeminister skal træffe den afgørelse. Vi skal have midler til diakoni, for de kirkelige organisationer, som hidtil har varetaget den opgave på folkekirkens vegne, er i fare for at ende i en blindgyde af statslige tilskud og dermed følgende bindinger. Vi skal langt tydeligere kunne gøre kristendommen gældende som et offentligt budskab, også op imod diverse stats- og samfundsideoologier. Vi skal have skabt frimodighed i kirken på alle niveauer. Og folkekirken skal mere frit kunne indgå i fællesskaber med f.eks. migrantmenigheder og med andre lutherske kirker – det sidste er både overlevelsesstrategi og vejen til at nå længere ud med evangeliet.”

Præsentationen af arbejdsgruppen Udvalg om en mere sammenhængende og moderne styringsstruktur for folkekirken kom 10. september. Udvalget kom til at bestå af 20 medlemmer hentet fra såvel det kirkelige som det politiske niveau og fik den tidligere ombudsmand, professor, dr.jur. Hans Gammeltoft-Hansen som formand. Der skulle ses på kirkens indre anliggender samt Folkekirkens fælles økonomi. I kommissoriet for udvalget hed det bl.a., at det er “særdeles relevant at gennemgå folkekirkens styringsstruktur med henblik på, at der sikres en klar sammenhæng mellem de forskellige led i styringsstrukturen, at strukturen i fornødent omfang ændres og eventuelt suppleres med et eller flere nye demokratiske organer, samt at der fastsættes klare regler for ansvarsfordelingen.

Det vurderes, at der især er behov for at tage ansvarsfordelingen op til vurdering i forhold til folkekirkens fælles økonomi og de indholdsmæssige forhold i folkekirken.”⁹

Evalueringsrapporten om de permanente stiftsråd, som har fungeret i tre år, kunne konkludere, at de har levet op til forventningen og

8. “Kirken i dag”, *Kirkefondet*, marts 2012. Her er citeret fra Haderslev Stifts hjemmeside.

9. www.km.dk

“grundlæggende fungerer rigtig godt.” Stiftsråd er blevet til “et organ, der nu naturligt indgår i den folkekirkelige struktur – om end den fulde udfoldelse af stiftsrådenes mulige potentiale endnu synes at være åben for drøftelse.” Rapportens data er vigtige, da disse vil blive inddraget i strukturudvalgets arbejde. Rapporten havde bl.a. undersøgt sammenhængen mellem lægfolk og gejstlige medlemmer, kompetencer omkring opgaver og forholdet til biskop og stiftsøvrighed. Domprovst Steffen Ravn Jørgensen, Helsingør, kritiserede evalueringen, fordi han fandt den byggede på “toppen af pyramiden, nemlig stiftsrådet som får størst vægt i vurderingen af stiftsråd, hvorimod vælgerne, de enkelte menighedsråd har haft minimal indflydelse.” (Kr.D. 12.12.) Man har kort sagt evalueret sig selv, og Steffen Ravn Jørgensen var betænkelig ved, at evalueringens konklusion ville kunne bruges i en udvikling af stiftsråd mod en synode.

Manu Sareens første hundrede dage som kirkeminister blev analyseret af Anders Ellebæk Madsen, der vurderede, at ministeren var begyndt med at trække kirke og stat tættere på hinanden, dog med den konsekvens, at han ikke som tidligere kolleger har fulgt traditionen som lyttende, men er gået ind i de verserende sager i en chefrolle. Manu Sareens holdning har været, “at han juridisk set har ret til at blande sig, hvilket er korrekt. Men samtidig er denne argumentation et signal om, at den nye kirkeminister ikke anerkender den historiske balance mellem stat og kirke.” (Kr.D. 10.1.) Konklusionen blev for Anders Ellebæk Madsen, at det kan tolkes som et politisk ønske på sigt at skille stat og kirke.

Manu Sareen kom med et dementi om at ville adskille stat og kirke: “Det er rigtigt, at jeg tidligere har luftet en idé om, at kirke og stat i princippet burde adskilles, men på netop det punkt har jeg ændret opfattelse. Grundloven fortæller om en folkekirke, som understøttes af staten, og det kirkesyn støtter jeg. Jeg har ingen skjulte planer om at adskille kirke og stat. Klarere kan det ikke siges.” (Kr.D. 12.1.) Tværtimod gav ministeren udtryk for, at han ønskede at styrke Folkekirken til at være endnu mere aktiv i samfundet!

Stiftssamarbejdet Folkekirke og Religionsmøde kunne fejre 10 års jubilæum. Organisationen så dagens lys i sin tid med henblik på dialogen med muslimer, men også den nye spiritualitet inspireret af Østens religioner ses som en af arbejdsopgaverne. “Folkekirken lever altså i en ny situation med større religiøs mangfoldighed. Det er en situation, der er meget nærværende for mange sogne rundt omkring i landet. Det kan være sogne, hvor mennesker efterspørger yoga og meditation som hjælp mod stress og til håndtering af hverdagen, men som aldrig kunne

finde på at komme til højmesse om søndagen. Eller det kan være sogne med en moské, hvor muslimer samles til bøn og andre arrangementer.” (Kronik i Kr.D. 19.1. af generalsekretær Kåre Schelde Christensen og netværkskonsulent Jan Nilsson fra stiftssamarbejdet Folkekirke og Religionsmøde).

Jubilæet blev fejret den 21. januar på Christiansborg med en debat omkring religionsdialogen i Danmark i samarbejde med Folketingets kirkeudvalg. Programmet var bygget op som debatindlæg og havde tre hovedpunkter: 1. religionsmødets aftryk i det danske samfund, 2. religionernes rolle i et sekulært og flerreligiøst samfund samt 3. visioner for fremtidens religionsmøde i Danmark.

Kresten Drejergaard trak sig tilbage som biskop i Fyns Stift for at blive præst i Genève. Den nye biskop Tine Lindhardt blev 4. november indsat i Odense domkirke. Der havde meldt sig fem kandidater, dog trak sognepræst Anders Kjærsgaard fra Nr. Søby-Heden sig kort før den officielle optælling af stillere. Han begrundede sit fravalg med, at han ikke havde lyst til at dæmpe sit engagement i den offentlige debat, ligesom lysten også manglede til de administrative opgaver. Således blev det sognepræst Kirsten Jørgensen, Kerteminde-Drigstrup, provst Peter Lind, Middelfart, sognepræst Eva Tøjner Götke, Thomas Kingos Kirke, Odense, og sognepræst Tine Lindhardt, Fredens Kirke, Odense, der dystede om, hvem der skulle være biskop.

Bispevalget skrev historie ved, at en kandidat på trods af tilstrækkeligt mange stillere trak sig ud af valgkampen. Desuden havde bispevalget det hidtil højeste antal kvindelige kandidater. Alle kandidater lå teologisk set tæt op ad hinanden med deres baggrund fra Aarhus Universitet. Alle med undtagelse af Tine Lindhardt havde en mangeårig karriere som præst på Fyn bag sig. Kandidaternes emner var forkyndelsen af evangeliet og gudstjenestelivet; fornyelse og samarbejde var nøgleord i valgkampen, og ingen af de opstillede fremkom med radikale ønsker om ændringer inden for Folkekirken som f.eks. løsrivelse fra staten eller en topstyret struktur. Man så i stedet kirkelivet lokalt forankret med stiftets støtte ud til menighedsråd og sogne. Fordi kandidaterne lå så tæt op ad hinanden teologisk, blev der også fokuseret på deres personlige profiler.

Afstemningen den 28. august gav Tine Lindhardt 477 stemmer, Peter Lind 309 og 295 og 284 til henholdsvis Eva Tøjner Götke og Kirsten Jørgensen. Den 9. oktober kom så afgørelsen med 927 stemmer til Tine Lindhardt og 466 til Peter Lind.

Tine Lindhardt havde peget på menighedsrådene som det bærende fundament, hvor rådene skulle sikres aflastning, men uden at tage myn-

digheden fra dem. Dette så mange som det vilkår, der havde sikret hende et stort flertal.

I Haderslev meddelte Niels Henrik Arendt, at han ønskede at træde som biskop 1. marts 2013. Hans formål var ikke umiddelbart at gå på pension, men fortsat at tilbyde sine kompetencer i anden tjeneste i kirken, hvilket vil blive som sognepræst på deltid i Staby og Madum sogne i Vestjylland. Den første kandidat på banen var Marianne Christiansen: "Jeg har lyst til at arbejde for folkekirken som biskop, fordi der i det job er en bred berøringsflade med kirkens ansatte og frivillige og mulighed for at inspirere og vejlede. Ikke mindst i de her år, hvor der sker mange ting i folkekirken, må vi hele tiden holde samtalen i gang om, hvad det vil sige at være kirke." (Kr.D. 1.9.) Marianne Christiansen, som tidligere har været præst i Aalborg Stift, er i dag sognepræst i Løgumkloster, og hun betegner sig selv som grundtvigsk. Hun har tidligere været kandidat til bispevalg i Aalborg og Ribe.

Forskning

Et tværfagligt forskningsprojekt med bidrag fra humaniora, teologi og samfundsvidenskab udgav i oktober publikationen *Fremtidens danske religionsmodel*¹⁰ – meget apropos en måned efter at regeringen havde nedsat arbejdsgruppen med henblik på en ny styringsstruktur for Folkekirken. Begrebet religionsmodel havde forskerne defineret som "de institutionaliserede rammer for religion i et samfund og den religiøse praksis der udfolder sig inden for rammerne af disse". Der er såvel hjemlige som udefrakommende kulturelle, juridiske og politiske strømninger, der peger på, at Folkekirken i den model, vi i dag kender den, med tiden vil blive forandret i overensstemmelse med et multikulturelt samfund, hvor stat og kirke ikke hører tæt sammen, men hvor der er en større lighed mellem de forskellige religioner. Projektet var opdelt i en historisk og en nutidig analyse af kirken, ligesom der også blev set på religionsmodeller fra udlandet og budt på et fremtidsperspektiv. Artiklerne viser, hvor kompleks religionen faktisk er i samfundet. Det drejer sig langt fra om et enten-eller i forholdet mellem stat og kirke. Samspillet griber ind i økonomiske, juridiske, sociologiske og etiske områder med gensidig påvirkning. Antropologen Cecilie Rubow¹¹ sammenfattede i sit bidrag de øvrige forskningsartikler, hvor fremtidens religionsmodel "bliver genstand for en politisk motiveret organisatorisk

10. Forlaget Anis. Redaktion professor Lisbet Christoffersen, lektor Hans Raun Iversen, professor Niels Kærgård og professor Margit Warburg.

11. "Fremtidsforståelser", *Fremtidens danske religionsmodel*, s. 371-380.

ændring, som vil ændre den måde religion praktiseres på i Danmark.”¹² Ændringen vil fremover ikke kun påvirke forholdet mellem stat og kirke, men også de kulturelle og samfundsmæssige forhold vil blive mærkbart berørt. Cecilie Rubow gennemgår de tre forskellige synsvinkler, der tegner sig blandt såvel bogens bidragsydere som i den kørende debat. Inspireret af andre landes religionsmodeller er fokus på de forskellige trossamfund, som skal sidestilles med hensyn til at have de samme rettigheder. Her er adskillelse mellem staten og folkekirken en positiv nødvendighed. De negative konsekvenser optegner en folkekirke, der mister medlemmer og udvikler sig til en mere konfessionel ensrettet kirke. En anden model er, hvor den kristne tradition tænkes videreført. Der er flere perspektiver inden for denne synsvinkel til fremtiden, hvor det interessante spørgsmål bliver, hvilken af fortidens traditioner man tænker som leverandør til fremtiden. Men måske er fremtiden her allerede nu? Bruger man nutidens trends for at se udviklingen fremadrettet, er der heller ikke her noget entydigt billede. Men kirkens egen interne kritik af forholdene sammenholdt med et ydre pres fra samfundets politiske og sociale strukturer giver et fundament for at se væsentlige ændringer inden for overskuelig tid. Hvorvidt man oplever en sådan forandring som positiv eller negativ, afhænger af den tradition, man vurderer ud fra.

I en tid da forholdet mellem kirke og samfund drøftes, kan Tine Reehs doktorafhandling *Kristendom, historie, demokrati. Hal Koch 1932-1945* være et inspirerende input. Afhandlingen ser på perioden fra Hal Kochs disputats om Origenes til hans politiske og samfundsmæssige engagement, der resulterede i værket *Hvad er Demokrati?* Sidstnævnte byggede på Kochs foredrag og debatindlæg i tiden omkring befrielsen og blev udgivet 1945. Værket fik stor betydning i årtierne fremover og blev i 2008 optaget på Undervisningsministeriets demokratikanon. Tine Reeh har valgt at fokusere på Hal Koch som teolog og kirkehistoriker for at undersøge, hvordan denne vidensbaggrund viser sig i de emner, der optog ham, forholdet mellem kristendom og kultur, mellem kirke og stat og mellem eksistens og samfund. Selv mente Hal Koch, at det ikke er kulturen, som holder samfundet sammen, ej heller at kristne er særligt udrustede til at styre samfundet, men at alle på lige vilkår i et demokrati byder ind med sin fornuft. Tine Reeh argumenterer i sin afhandling for, at Kochs teologiske baggrund med kirkehistoriske studier har givet ham et hermeneutisk greb som han bruger, når han belyser sammenhængen mellem kristendom og kultur, kirke og stat

12. Sst., s. 372.

samt individ og fællesskab. Der er således en baggrund i protestantisk teologi og en afhængighed af en kristen-humanistisk tradition i Kochs forståelse af demokrati.

På Aarhus Universitet kunne fire forskere¹³ præsentere et tobindsværk, *Kirkens historie*: "Indtil nu har de studerende lært Danmarks kirkehistorie ved læsning af en særskilt lærebog. Vi har valgt at integrere den almene kirkehistorie med den danske kirkehistorie. Og jo mere samtidig historien bliver, des mere har vi inddraget den globale kirkehistorie." Forklarede én af lærebogens redaktører, Per Ingesman. (Kr.D. 1.10)

Martin Schwarz Laustens seksbindsværk¹⁴ om forholdet mellem kirken og jøderne i Danmark udkom i en koncentreret fremstilling i et enkelt bind, *Jøder og kristne i Danmark. Fra middelalderen til nyere tid*. Selvom vi skal frem til 1673, førend den første jøde officielt fik lov til at bosætte sig i Danmark, gennemgår bogen den danske adgang til viden om jøderne hentet fra den holdning, der herskede i såvel den katolske tid som efter Reformationen. Værket er en kronologisk behandling af forholdet kirke og jøder op til moderne tid.

Kierkegaards tanker er stadig aktuelle i moderne sammenhæng. *Kierkegaard's Pastoral Dialogues*¹⁵ blev oversat til et mere mundret moderne sprog ved Oxfordprofessoren George Pattison og sognepræst Helle Møller Jensen, Skovshoved. Formålet med en bearbejdelse af Kierkegaards dialoger, som udspiller sig mellem filosofien og hans alter ego, er at nå et bredere publikum. Forfatterne pegede på, at Kierkegaards eksistentielle temaer som skyld, tro og håb stadig er relevante og henvender sig til alle. Forfatternes håb var også, at bogen ville give lyst til at gå videre med Kierkegaards værker.

Matias Møl Dalsgaards ph.d.-afhandling udkom i bearbejdet form som *Det protestantiske selv. Kravet om autenticitet i Kierkegaards tænkning*. Værket undersøger det protestantiske selv med udgangspunkt i værkerne *Sygdommen til Døden* og *Enten-Eller* med henblik på en forståelse af den moderne identitet. Forfatteren undersøgte kontinuiteten mellem kristendommen og sekulariteten med en bærende tese om,

13. Professor Per Ingesman, lektor Carsten Bach-Nielsen, lektor Nils Arne Pedersen og professor Jens Holger Schjørring.

14. *Kirke og synagoge*, 1992 & 2002, *De fromme og jøderne*, 2000, *Oplysning i kirke og synagoge*, 2002, *Frie jøder?*, 2005, *Folkekirken og jøderne*, 2007, *Jødesympati og jødehad i folkekirken*, 2007.

15. (Wipf & Stock, 2012) Den danske oversættelse er på vej med titlen *Tanke-gang, Kierkegaards opbyggelige taler, læst som samtaler*.

at “det sekulariserede selv også er et kristent selv”.¹⁶ Også andre tænkere end Kierkegaard blev inddraget i processen, bl.a. Charles Taylor, Max Weber, Friedrich Gogarten, Peter Berger, Gianni Vattimo, Marcel Gauchet og Michel Foucault.

Den 5. maj 2013 vil Søren Kierkegaards 200 års fødselsdag blive fejret. Forberedelserne hertil er forløbet over 2012, hvor festivalen Golden Days blev valgt som koordinator for projektet. Fejringen sætter sig også spor i udlandet, hvor årsdagen markeres med mere end 30 tiltag.

Epilog

Debatten omkring vielse af homoseksuelle har fyldt meget i de senere år, og der blev skrevet kirkehistorie 15. juni 2012. Men skal der sættes en enkel overskrift på det kirkehistoriske 2012 må det blive *hvilken fremtid venter der for Folkekirken?* Spørgsmålet skal undersøges i Udvalg om en mere sammenhængende og moderne styringsstruktur for folkekirken, men vil selvfølgelig være genstand for debat i mange andre fora, ligesom der også foregår en tværfaglig forskning omkring emnet.

Den 25. maj havde *MetroXpress* et stort foto på forsiden med en gravsten, hvorpå følgende stod at læse:

Folkekirken
som statskirke
* 05.06.1849
† ?? . ?? . ??

Der er enighed i det kirkelige landskab om, at Folkekirkens tilknytning til staten kommer til at ændre sig. Uanset kirkeligt tilhørsforhold så efterspørges der en klarere struktur og egen styring i kirken for at håndtere de mange udfordringer, den står over for. Man anskuer kommende ændringer som generelt positive for Folkekirken og ikke som et dødsstød á la *MetroXpress*, der nok mere er udtryk for pressens sensationshunger. Spørgsmålet har været, hvornår ændringer ville komme – og i hvilken form.

Der er dog også udtryk for bekymring med hensyn til om forkynnelsen og menighedslivet ude i sognene skal drukne i økonomi og jura. Sammenhængskraften er et begreb, der gang på gang dukker op, når et løsere forhold til staten drøftes. Folkekirken som institution har sat sit præg for kulturelle, politiske og sociale forhold, der er svære at se sig fri af eller omstrukturere.

16. S. 19.

Skeler man til de andre skandinaviske lande har den svenske kirke været selvstændig siden 2000 i forhold til staten, og i Norge ændrede Stortinget grundloven i 2012 således, at landets evangelisk-lutherske kirke ikke længere var en statskirke, men et selvstændigt trossamfund. Man fastholdt dog politisk, at man byggede på kristne og humanistiske principper.

Trepartsforhandlingerne i foråret mellem regering, arbejdsgivere og fagbevægelse havde afvikling af helligdage for at øge arbejdstiden oppe til drøftelse. Det var Store Bededag, Skærtorsdag og Anden Pinsedag, der kom i spil. Når man tager dette op til overvejelse, tegnes et samfund, der ikke længere ser sig forbundet med kirken. Tyder det på en "skilsmisse" fra staten? Lød bekymrede røster. Fortalere for at bevare helligdagene, understregede deres symbolværdi med tid og behov til eftertanke.

Da lukkeloven den 1. oktober blev ændret således, at forretninger fremover kan have åbent om søndagen, så man også dette tiltag som et tegn på sekularisering. Det skyldtes ikke egentlig bekymring omkring selve deltagelsen i højmessen om søndagen, men snarere frygtede man, at det på sigt ville betyde et tab af viden om kristendommen og den kristne kulturs historie i Danmark. Denne fjernelse fra den kristne kulturs påvirkning blev bekræftet af professor Sverre Raffnsøe, CBS, der i forbindelse med lovændringen til *Kristeligt Dagblad* 21.8. udtalte: "Vi har skabt et samfund, hvor der ikke er nogen absolutte påbud, som vi ikke kan ændre på, hvis vi finder det hensigtsmæssigt. Det gammeltestamentlige bud om at komme hviledagen i hu gælder ikke, når vi af hensyn til den økonomiske og menneskelige værdiskabelse finder det hensigtsmæssigt at bryde det."

Året kunne Første søndag i Advent rundes af med præsentationen af et logo for Folkekirken. Piktogrammer for tro, håb og kærlighed og af duen, skibet og kirkebygningen i en cirkel favner et kors i midten. "Korset og cirklen er den kristne identitet, som forbinder alle i folkekirken. Omkring disse stærke symboler vises kirkens mange facetter og rummelighed i de mange små symboler. De skal vise forskellighed, og at folkekirken både er lokalt og individuelt forankret" forklarede biskop Karsten Nissen. (*Jyllandsposten.dk* 1.12.) Dette projekt, der havde til formål at skabe en fælles visuel identitet for Folkekirken, tog sin begyndelse i juni, da arbejdsgruppen den 7. juni første gang mødtes hos Jacob Jensen Design, som havde fået projektet i udbud. Der havde været mulighed for at komme med forslag på hjemmesiden www.kendetegn.folkekirken.dk. og på Facebook indtil udgangen af maj, hvor alle bidrag ville blive taget med som input i det videre forløb.

“Folkekirken får med et logo og et visuelt design muligheden for at opruste og centralisere sin kommunikation og for at genskabe sin egen monopoliserende medieplatform som i de gode gamle dage. Hvis man vil det” udtalte mediekonsulent og sognepræst, Rebecca Rudd i en kronik i *Kristeligt Dagblad* 24.5. Hun sad sammen med biskop Karsten Nissen, provst Elob Westergaard og formand for Landsforeningen af Menighedsråd, Inge Lise Pedersen, i projektets styregruppe.

Et nyt visuelt billede for at markere kirken i en tid med mange udfordringer var vel ikke den værste måde at afslutte året på, og logoet blev positivt modtaget – selv i medier der plejer at have en negativ indfaldsvinkel til kristendommen!